

Andrei
GRIGOR

„Iluziile literaturii române”. Iluzionism

Resume

Andrei Grigor parle dans son article du livre de Eugen Negrici, "Les illusions de la littérature roumaine", un livre sur le nouvel canon littéraire roumain. Les attentes concernant la réception du livre sont un peu exagérées, pense l'auteur de l'article, car il y a encore quelques aspects dans l'œuvre de Negrici (les écrivains qui sont restés en dehors du canon, par exemple) qui ne sont pas éclaircis. L'auteur de "Les illusions de la littérature roumaine" ne fait qu'essayer de diviser les auteurs canoniques de ceux qui ne le sont pas, mais son essai, considéré ses critiques, reste sans résultat.

S-ar zice că un studiu eseistic pe teme de istorie literară care izbuteste să măhnească și să satisfacă în același timp, în proporții și cu intensități apropiate, cititori diferiți categorial este o carte bună, dreaptă, sinceră, cu largi și necesare virtuți problematizante.

O privire sumară asupra micului dosar de receptare care i se poate anexa în acest moment, arată că „Iluziile literaturii române”¹ validează, mai degrabă, doar prima parte a zicerii de mai sus. Sau, în orice caz, în consonanță cu cartea lui Eugen Negrici, care oferă tuturor categoriilor lectoriale o sumă de convenabilități și neconvenabilități, acest dosar se poate citi și astfel.

S-au pronunțat până acum mai mult tinerii, opt dintre ei într-un grupaj realizat

de revista „Observator cultural” (nr. 443 din 2.10.2008). Mai toate articolele de aici stau sub umbrela unui descriptivism rezervat, cu obiecții amabile („cordiale”, cum le spune Paul Cernat în articolul „Puncte în minus pentru o literatură iluzionată”), direcționate de multe ori în altă parte decât acolo unde se simte că îi doare mai tare pe unii dintre autori: chestiunea postmodernismului românesc. Unele par scrise ca să fie la număr și se întrec în admirația pentru „expresivitatea și savoarea stilistică” sau fac observații foarte profesioniste, din care rețin, ca remarcabilă doar una: „Eugen Negrici este destul de precaut, făcând o distincție între poezie și proză în cazul generației 80”. Am verificat în textul negrician: observația e pertinentă. Autorul face, într-adevăr, această distincție și chiar o extinde, cu aceeași precauție, la alte generații și epoci literare. Este, de altfel unul dintre meritele cărții.

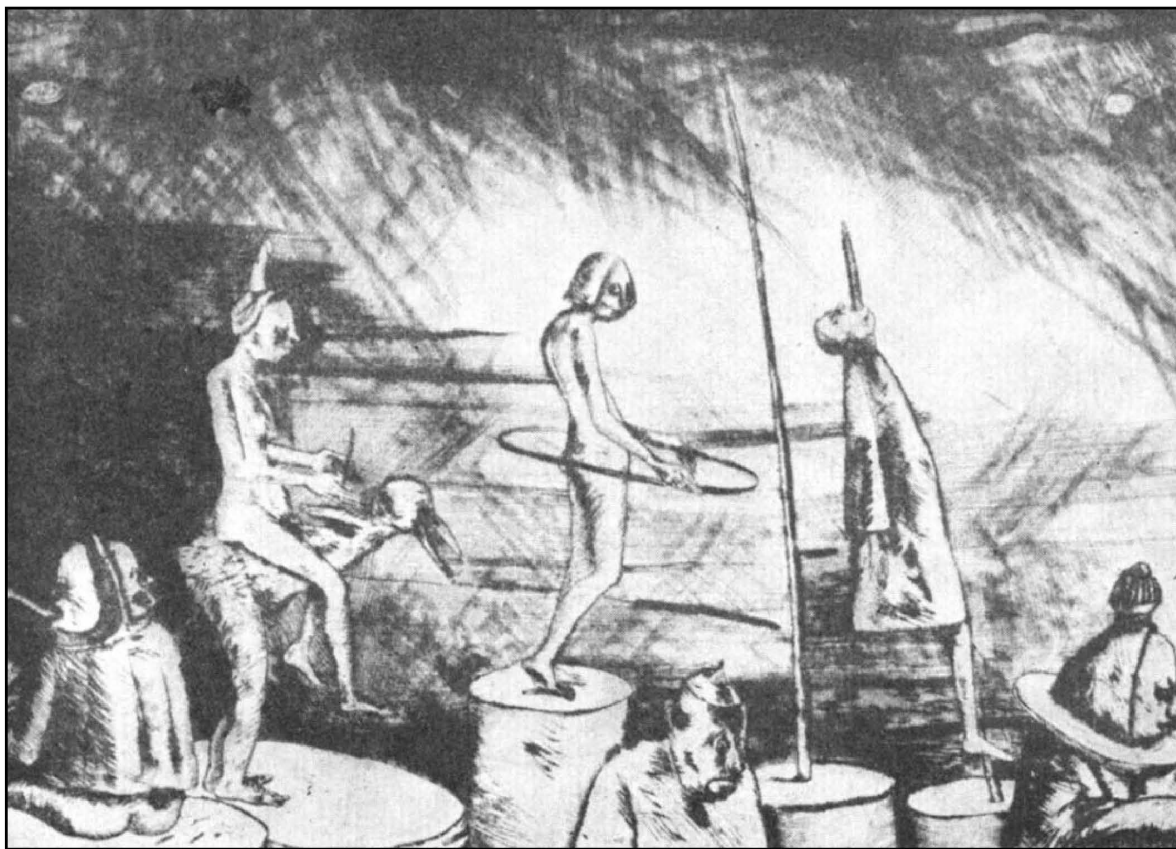
Cu o retorică foarte asemănătoare celei televizorale, Dan C. Mihăilescu („Iluziile unei bresle în derivă”, revista „Idei în dialog”) se miră și el, în formule politicos-interogative, de excesivitatea unora dintre ideile puse în pagină de autorul „Iluziilor...”, între ele cele referitoare la politizarea actului critic și la generația optzecistă, așezată sau nu sub protecția conceptuală a postmodernismului.

Pe pagina „atelier.liternet.ro”, Daniel Cristea Enache desfășoară, în două articole intitulate „Iluzii pierdute”, un discurs reținut, cu imputări vagi, la limita formalismului.

Cineva îmi semnaleză, în termenii excelenței, combativitatea bine întemeiată a unui text semnat de Andrei Terian în revista „Cultura”. Nu am reușit să-l procur, dar, însumate, opiniile exprimate în articolele prilejuite de apariția volumului „Iluziile literaturii române” nu indică o receptare entuziastă, chiar dacă destule au în comun acordul cu necesitatea unei revizui a canonului literar pe care Eugen Negrici o susține explicit.

În obiectul acestui acord se află, de fapt, și originea unui semn de mirare, pentru că,

1 Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2008.

e bine știut, miza celor mai rezonante debateri ale ultimelor aproape două decenii literare românești a fost reconstrucția canonului. În imediata ei consecuție: reformularea programelor și a manualelor școlare, mai cu seamă pe segmentul postbelic unde generația 80 revendică locuri vacante prin contestarea esențialmente politică a șaze-ciștilor.

Oricâte învăluri teoretice și stilistice ar caracteriza discursul eseistic al „Iluziilor literaturii române” miza care se impune chiar în suprafețele ușor obsevabile ale textului este aceeași. Cuvântul canon (încătușat de multe ori între ghilimele, în semn de tru-fașă distanțare auctorială), sintagmele *manuale școlare*, *programe universitare* sau altele ieșite din aria studiului instituționalizat al literaturii au o frecvență considerabilă. Uneori persuasiv (deci deliberat) distribuite, alteori părănd a fi involuntar răsărite dintr-un univers auctorial obsesiv, astfel de construcții trimit cu consecvență la literatura postbelicului, oricâte alte poteci istorice apucă autorul „Iluziilor...”.

În acest careu, cu o diagonală politică evidentă și prelungiri etico-morale pe măsură, pare că și-a programat Eugen Negrici întâlnirea festivă cu militanții reformei canonice: optzeciști – fie post-moderni, fie scriitori – , grupările satelit, marii inchișitori și purtătorii de sfeșnice purificatoare, elită și caracudă deopotrivă, anticomuniști de prefixare recentă etc. Numai că, dintr-o eroare de situare sau dintr-un exces de onestitate relativizantă, sărbătoarea așteptată se reduce, deocamdată la fluturări politicoase de mână, aplauzele sunt anemice și protocolare, arti-ficiile expirate iar șampania cam trezită. E drept că încă nu știm ce a pus la frapat Gheorghe Grigurcu.

Recunosc că aceste debilități receptoare (de care am luat act înainte de a avea acces la text), manifestate tocmai în perimetrul publicistic al cititorului țintă pe care bănuiesc că a mizat autorul, m-au mirat cu măsură. Obişnuit cu ditirambii și coregrafia omagială determinată de aprinzătorii de ruguri pentru literatura postbelică și de

deportări siberiene ale spiritului românesc al aceiași epoci, mă așteptam la manifestări cel puțin similare. N-a fost să fie, pentru Eugen Negrici.

Odată citită, cartea dezvăluie o parte din cauzele posibile ale acestor reacții cel puțin ambigue, dacă nu în răspărul așteptărilor.

În primul paragraf al „Argumentului”, Eugen Negrici își face știute întemeierile eseistice și, poate fără să vrea, străfundurile piezișe: „Am crezut cu sinceritate că, imediat după Revoluție, intelectualii români vor fi tentați să se abandoneze impulsurilor anarhice purificatoare. Mă așteptam să refuze, măcar pentru o vreme, orice consens, și să nu mai încerce nici măcar sentimentele cu adevărat necesare într-o cultură primejduită secular ca a noastră – cele din specia sentimentelor cuvenite”.

Se citește sub acest enunț un sentiment greu de dezamăgire, o neconsolată tristețe a așteptărilor înșelate. Nu văd motivul acestei dezamăgiri, la drept vorbind nici rostul. Doar o mică amnezie, în prima frază, și o incompatibilitate logică, în cea de a doua, au putut să o provoace. În publicistica imediată Revoluției, dar și mult după aceea, în alcătuirii eseistice de tot felul, „impulsul anarhic purificator” s-a manifestat în voie. Dacă n-am recunoaște-o (și eu nu vreau să mă împovărez cu acest păcat) ar însemna să refuzăm meritele lui Gheorghe Grigurcu, de pildă, care se instalase la pupitrul rechizitorial al unui „Nurnberg românesc” („tribunalul scriitorilor” – în versiunea publiciștilor de la „Cuvântul”), ale Monicăi Lovinescu care decreta că „statuile sunt dăunătoare”, ale lui Al. George, S. Damian (reciclat și refolosibil), Ion Negoitescu, Pavel Chihaia, Doina Jela, Liviu Antonesei, Călin Vlase (scriitor la „Calende”-le grecești) și ale mai multor altor intelectuali foarte mândri că i-a apucat, așa, un „impuls anarhic purificator” și tare indignați că nu toată intelectualitatea era apucată. Dar anarhia generalizată nu ar fi condus la un fel de consens... anarhic?! Să nu fi observat

Eugen Negrici că refuzând, cu toții, „orice consens”, intelectualitatea românească s-ar fi abandonat altuia, iar anarhia n-ar mai fi fost anarhie?

Admit, totuși, că anarhia nu are prea multe legături cu logica și rețin, deocamdată, din „Argumentul” „Iluziilor...” doar intenția autorului de a întreprinde o acțiune radicală de purificare a literaturii române de miturile care o „parazitează” și de canonul care, în concepția lui, își datorează în cea mai mare parte configurația anormalității comuniste care, la rândul ei, ar fi multiplu îndatorată... „Istoriei...” lui George Călinescu, protocronist în ale comunismului cum s-ar spune. (Trimit fragmentul cu pricina la subsol, unde îi este locul)².

Explicitările preliminare ale eseistului anunță teza generală că în literatura română nimic nu este ce pare, ce s-a spus, ori ce se știe că ar fi. Strategia utilizată în demonstrație – a ambiguității analizelor (destul de sumare), a relativizării perspectivelor și judecăților – nu este, însă, conformă cu fundamentalismul tezei (și nici nu ar fi trebuit să fie). Încât, în prezentarea eseistului, destule fenomene luate în discuție rămân ceea ce păreau, ceea ce s-a spus ori se știa că sunt. Cu alte cuvinte, criticul se încruntă cu un ochi și face cu celălalt. Performanță dificilă, realizată cu abilitate uneori, dar și cu neglijențe (voite?) care o fac vulnerabilă și îi denunță dualitatea.

Generația 60, tratată uneori separat, alteori de-a valma, în referirile la „literatura sub comunism”, este când elogiată, când detestată: „(...) a venit momentul unei mai drepte prețuiri a prozei și a poeziei produse după 1965, cu nimic inferioare celei interbelice”, spune eseistul la pagina 113 și adaugă, după numai două paragrafe, că în deceniile ulterioare acestui an s-a produs literatură (cu un concesiv „totuși”) „în condiții eroice”.

De aceeași literatură se despărțise însă, îngrețos, la pagina 46: „Analiza prozei românești a ultimilor treizeci de ani de

2 „Limbajul la limita vulgarității, irităriile, tehnicile subestimării, ale discreditării și chiar loviturile sub centură pe tema antiromânismului și neromânismului, prezente în luările de atitudine ale criticilor în misiune, servind cu zel politica culturală ceaușistă, ori ale semidoctilor de astăzi și dintotdeauna, învăpăiați de mistica salvării idolilor, toate se află în nuce la Călinescu” (Iluziile..., p. 47).

comunism ne confirmă, înfricoșător de clar, pierderea credibilității Formei, eroziunea ei, dependența valorii de ceasul istoriei, viteza cu care, oricât de percutantă la apariție, opera începe să agonizeze, înlănțuită, prinsă în timpul ei artistic, pentru a se perima treptat și ireversibil. Cu toate acestea, din mii de motive intelectuale și sentimentale, amânăm hotărârea de a ne despărți furioși, dezgustați sau melancolici de ceea ce ne-a emoționat odinioară, dându-ne satisfacții literare și mai ales politice, răzbunându-ne umilințele, existența noastră cenușie, de vremuri grele”.

Cine s-a supărat/bucurat la pagina 46 are prilejul să fie împăcat/contrariat la pagina 113, nemulțumit într-un mod mulțumitor. Sau invers, căci supra-fețele textului sunt alunecoase în multe locuri și cauzează o serioasă instabilitate a opiniilor și atitudinilor. Iar cine a suferit, tot la pagina 46, alături de Eugen Negrici, aflând „înfricoșător de clar” de „pierderea credibilității Formei” în proza ultimelor trei decenii comuniste, poate lua act, cu aceeași clară înfricoșare, în alte locuri ale cărții, de adâncă mâhnire a autorului că Forma nu a fost suficient discreditată prin conținuturi mai tari, mai violent anticomuniste, prozatorii complăcându-se cu o literatură a „șopârlelor”, „cu voie de la poliție” și cu „jumătăți de adevăruri” (clișeizări „anarhist-purificatoare”), contribuind astfel la perpetuarea regimului. Tot astfel, dacă află că „după o vreme (după 1964 – n.n.) ... vor fi permise tipărirea sau retipărirea și a unor volume de proză ori de poezie aparținând modernismului și avangardei” (pag. 30), ceva mai încolo te lămurești că, de fapt, modernismul nici nu există în literatura română.

E unul dintre motivele pentru care mă despart de cartea lui Eugen Negrici, mai ales că nu m-a emoționat, nici nu mi-a dat satisfacții literare, cu atât mai puțin politice, în ciuda unui conținut anticomunist foarte tare care contribuie în 2008 la căderea comunismului în 1989. O fac cu melancolie, nu cu furie sau dezgust (pentru că nu sunt stări ale judecății și deciziei critice), nici de îndată, pentru că încă nu am arătat care este părerea autorului despre optzecism.

Părerea autorului despre optzecism este pozitiv-negativă în unele paragrafe și negativ-pozitivă în altele. E pozitiv-negativă pentru că scriitorii acestei generații erau școliți, ieșeau din zona „șopârlelor” politice spre aceea a parodiei și a jocului cu formele textuale, recuperau avangarda și valorificau experiența poetică americană, păreau disidenți dar nu erau, se comportau ca și cum literatura română ar fi avut o evoluție normală, deși nu era așa, și-au abandonat prea repede elanul revizionist etc. E negativ-pozitivă din aceleași motive. Dar în nici un caz optzeciști nu sunt postmoderniști. Nu e de mirare că dinspre reductele optzecismului nu se aud chiote de entuziasm.

Încât nu e clar deloc (nici înfricoșător, nici încurajator) care ar fi – în condițiile demistificărilor și revizuirilor de canon didactic pe care încearcă a le comite Eugen Negrici – beneficiarii acestor operațiuni. O parte însemnată a scriitorilor pe care arată că îi prețuiește cu deosebire (inclusiv șaptezeciști) și-au găsit deja locul prin manualele școlare mai noi și în cursurile universitare, alții nu-mi par a îndreptăți îndeajuns această prețuire. Și dacă n-ar fi așa, ar trebui să dispară Maiorescu, Blaga, Arghezi, Voiculescu, șaptezeciști, optzeciști, cu „mitul” cărora se luptă eseistul? Volumul său rămâne nelămuritor în privința scriitorilor (și a fenomemenelor) care, din cauza cine știe căror injustiții sau obtuzități, ar fi rămas pe dinafara canonului și a instituțiilor de studiu.

S-ar putea, după principiul efectelor colaterale, să beneficieze „douămiști”, cu sau fără adeziuni fracturiste – singurii care nu sunt cuprinși în programul de purificare.

Cristian Teodorescu crede că sigurul beneficiar posibil al acestui demers negativist ar fi autorul însuși: „Radicalismul său de azi vine din partea unui comentator de literatură care până în 1990 nu era considerat un personaj de primul raft. Locurile cele mai de sus erau ocupate de Nicolae Manolescu, Eugen Simion, Laurențiu Ulici, Mircea Iorgulescu și alți câțiva. Pentru a putea spera într-un loc pe primul raft al criticii și istoriei literare de la noi, Eugen Negrici era oarecum silit să adopte o teză radicală, încât

să recupereze handicapul pe care îl avea până atunci³.

Nu știu dacă este așa, deși, la urma urmei, aici este vorba despre iluzii... Iar ținutele preferate ale cărții lui Eugen Negrici sunt „instituția mistificatoare” a istoriei literare, istoricii și criticii literari care „fabrică sfinți” și îi fixează în calendarul canonic, rămânând atât de îndrăgostiți de rezultat încât nu se mai lasă înduplecați să-i radieze. Împotriva lor autorul așază din loc în loc câte o diatribă care îndreptățește observațiile lui Cristian Teodorescu: „În ceea ce îi privește (pe criticii literari postbelici – n.n.), uneori, prin chiar statutul lor de <neoficiali>, deveniți factori de decizie și crupieri ai jocurilor politicii culturale, ei și-au săpat numele în josul statuiilor ridicate. Legându-și destinul de topul pe care l-au alcătuit și în care ei înșiși, pe drept cuvânt, au intrat, vor fi, poate, înclinați, dar niciodată decizi să-l modifice radical (...). Împinși de un eroism al mistificării, ei s-au înverșunat să iubească literatura abia renăscută în anii 60”. În aceeași chestiune, George Călinescu ar fi un manipulator cu deliberare și „cel mai persuasiv dintre regizorii literaturii române” (pag. 53). De acord că un creator de construcții critice și istoriografice își leagă numele de creația lui și se poate „îndrăgosti”, pygmalionic, de ea. Dar mă întreb cum și mai ales de ce îți poți săpa numele pe o grămadă de moloz sau pe un soclu de pe care ai dărâmat statuile! Ceva de genul: „Statuie dărâmată de Eugen Negrici”. Sau „minimalizată” – un cuvânt la care eseistul ține foarte mult, ca și la rube deniile lui semantice, și la braț cu care străbate tot traseul discursului său.

Trebuie minimalizat Titu Maiorescu pentru că nu a făcut critică aplicată, pentru că a fost recuperat de comuniști și, până la urmă, pentru că prea îl laudă alții: „(...) de la jumătatea anilor 60 până astăzi, nu mai poți descoperi în manuale și exegeze nici o frază minimalizatoare și nici măcar rece, exact situativă, în legătură cu analizele sale critice precare”.

Mai trebuie minimalizați: Kogălniceanu, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Eminescu, romantismul, modernismul (până la dispariție), clasicii, în general, niște critici, prozatori și poeți șazeciști, câțiva optzeciști și, neapărat, Călinescu, pentru că ne-a manipulat cu o „Istorie...” de care nu mai putem scăpa și pentru că reacționa „feroce” de câte ori i se pune în discuție scara de valori.

La capăt, dacă mai rămâne ceva, facem manuale și programe universitare cu minimalizați. Sau nu le mai facem deloc și mergem după cele americane, franceze sau engleze, care mai scapă și câte o maximalizare.

Nu cred că aceasta este finalitatea eseului lui Eugen Negrici.

Dar nu se înțelege prea bine nici care este, în afară de aceea, cu care suntem toți de acord, că spiritul critic trebuie revitalizat și dirijat chiar în zona canonului. Numai că aici lucrurile se încurcă foarte tare pentru că, am spus-o și mai înainte, nu văd de ce ar trebui să renunțăm la consensul prețurii ca să fim consensuali în „anarhismul purificator”.

Apoi, cum și cine întocmește lista idolilor care trebuie dărâmați? Îi punem acolo și pe Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Horia Roman Patapievici etc. – statui înălțate pe soclu tot datorită unui sentiment al vacuității (de multe ori interioare) și al nevoii de a-l compensa cu trăiri și temenele elitiste? Paul Goma a fost deja dat jos pentru că prea era anarhist-purificator. Îi lăsăm pe piedestal pe criticii proletcultiști, pe scriitorii laureati și idealizați disidențial și pe secretarii CC al UTM dătători de directive prin anii 50? Sau măcar îi minimalizăm puțin, cât să creăm *Iluzia* că, în manifestările lui anarhice, impulsul purificator nu se împiedică în interese, lașități, ori spirit de castă? Dacă nu o facem – și cartea lui Eugen Negrici nu o face – atunci oferta eseistică a „iluziilor literaturii române” rămâne un simplu act de *iluzionism*.

3 Cristian Teodorescu, *Iluziile literaturii române și iluziile celor care îi scriu istoria*, www.clubliteratura.ro/node/1404).